

inkább károsnak, mint hasznosnak tartotta a bevándorlást. Ez tulajdonképpen napjainkig sem változott, az európai országok között Nagy-Britanniánál csak Dánia fogadott be 1997-ben kevesebb, politikai okból országából elmenekült embert annak ellenére, hogy ezt az országot érintette a legkevésbé az 1990-es évek menekülthulláma.

Különösen a Konzervatív Pártot támogatók köre szeretett volna erőteljes intézkedéseket hozatni a kormányzattal a színes bőrű bevándorlók ellen. 1983-ban például egy gyűlés 500 résztvevőjét kérdezték meg. 56%-uk szerint a brit törvények túlságosan enyhék, nem állítják meg a bevándorlást, 14%-uk pedig egyenesen hazaküldené a színes bőrű külföldieket, negyedük pedig azt mondta, hogy jobb lenne Nagy-Britannia, ha nem élnének benne „nem fehérek”. Bár a Munkáspárt támogatói ennél azért liberálisabb felfogást vallanak a bevándorlókról, egyik vezető politikai párt sem kockáztatta meg szavazói elvesztését „idegenek ügye” miatt.

Kormányzópártként azonban egyik párt sem tehetette meg, hogy ne foglalkozzon a bevándorlókkal szociális, illetve gazdasági szempontból. Törvényeket kellett velük kapcsolatban alkotni, gondoskodni kulturális és oktatási igényeik kielégítéséről, és deklarálni kellett diszkrimináció-ellenességüket a közvélemény és a külvilág előtt, hiszen Nagy-Britannia demokratikus jogállam. Attól függően persze, hogy éppen melyik párt volt kormányon, változtak a bevándorlókkal kapcsolatos célok és intézkedési formák. A brit gazdaság is nyomást gyakorolt a bevándorlókkal kapcsolatban a kormányzatra, amennyiben foglalkoztatta és támogatta a számára szükséges munkaerőt.

A mai brit bevándorlási politikáról elmondhatjuk, hogy kevésbé szigorú, mint a hatvanas években volt. Egyrészt a Munkáspárt kormányoz, másrészt viszont ma már a képzettség és a bevándorló eredeti lakhelye között nincs olyan összefüggés, mint a hatvanas években volt. Jó példa erre egy másik európai ország: Németország indiai informatikusokat foglalkoztat. A tolerancia természetesen nem lehet teljes körű, ma is van a lakosságnak olyan rétege, amely nem szívesen látja a bevándorlókat az országban, de a globalizáció gazdasági hatásai alól ma egyetlen ország sem tudja kivonni magát, Nagy-Britannia sem.

Biczó Krisztina

A tartós demokrácia alappillérei a fejlődő országokban

Clague, Christopher – Gleason, Suzanne – Knack, Stephen: Determinants of Lasting Democracy in Poor Countries: Culture, Development and Institutions. = The Annals of The American Academy of Political and Social Science, 573. vol. 2001. 1. no. 16–41.p.

A tanulmány statisztikai adatokra támaszkodva keresi a demokrácia kialakulásának és hosszú távú fennmaradásának előfeltételeit a fejlődő országokban. A szerzők célja: az eddig egyedüli releváns tényezőnek tekintett gazdasági fejlettség mellé olyan összetevőket állítsanak, amelyek az adott ország politikai intézményei demokratizálódási folyamatához nélkülözhetetlen „kulturális tökélet” jelentik.

A demokrácia a szólás és gyülekezési szabadság biztosítása mellett lezajlott szabad választásokon alapuló politikai rendszer. A Lipset (1959) nevével fémjelzett „*modernizációs iskola*”, szakítva az addig uralkodó nézettel, a gazdasági fejlettség mellett a demokrácia hosszú távú fennmaradásának feltételei között társadalmi tényezőket is felsorol. Ide tartozik például az írni-olvasni tudók aránya, az oktatási rendszer színvonala, az urbani-

záció, a lakosság etnikai összetétele és tradicionális kultúrája. Ez a szemlélet tehát tagadja, hogy a demokrácia a gazdag országok privilégiuma lenne, vagy hogy egy adott ország politikai kultúráját és intézményeit pusztán gazdasági tényezők határozzák meg.

A tanulmány 146 országból, az 1960 és 1994 közötti időszakban gyűjtött adatokat használ fel. A szerzők nem vonták bele a vizsgálatba a 17 volt szocialista államot és 5 miniállamot (Tuvalu, Nauru, Tonga, Mikronézia és Marshall-szigetek). Az országokat a folyamatosan feldolgozott adatok alapján évente minősítették, és a demokrácia foka alapján öt kategóriába sorolták: 1. Diktatúrák, 2. Diktatúra-jellegű államok, 3. Átmeneti államok, 4. Demokrácia-jellegű államok, 5. Demokráciák.

Az elemzések a következő öt területre terjedtek ki:

1. *Gazdasági fejlettség* (egy főre jutó GDP, városi lakosság aránya, képzettség, várható élettartam, írni-olvasni tudók aránya). Mindezek ellenére a szerzők a gazdasági modernizáció legfontosabb indikátorának a mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányát tekintik.
2. *A lakosság etnikai összetétele (nemzetiség, nyelv, vallás)*. Tapasztalatok szerint az etnikailag sokszínű és közel egyenlő nagyságú csoportokból álló társadalmak demokratikusabban tudnak működni, mint azok, ahol csak két nemzetiségi csoport létezik (például 55%–45%-os arányban), mivel itt a kisebbségi etnikum szinte soha sem tud kormányzati pozícióba kerülni, és ez állandó feszültségek forrása. A vizsgálat éppen ezért a különböző etnikai csoportok közötti erőviszonyokra koncentrált.
3. *Szigetek és lakosságuk*. Az eddigi megfigyelések szerint a demokrácia hosszú távú fennmaradásának esélyei az alacsony lélekszámú szigeteken a legmagasabb. Ennek két oka van:
 - a szigetek esetében a természetes határ (tenger, illetve óceán) miatt a diktátorok nehezen, nagy kockázatokkal tudják csak országuk területét növelni (más szigetek elfoglalásával, amelyekkel nincsen közvetlen szárazföldi kapcsolat).
 - hasonló okok miatt a külső katonai támadás reális veszélye is kisebb.Mindezek miatt a szigeteken nincsen szükség állandó és nagy létszámú szárazföldi katonai arzenálra. Így a hadsereg kisebb létszámú és kisebb hatalmú is, mint a szárazföldi országok esetében. Ez pedig az erők dekoncentráálásához és békés megoldáshoz vezet a politikai hatalomért versengő csoportok között. Ezenkívül a szigetek társadalmá is kisebb (ezáltal a szociális kapcsolatok is szorosabbak), etnikailag és nyelvi is egységesebb.
4. *Esetleges gyarmati múlt*. Fontos tényező az ún. „nasciturus” államok esetében a demokrácia kiépülésénél a gyarmati uralom időszakában, az anyaország által kiépített államszervezet, amely sok helyen egyfajta „politikai kultúrát és hagyományt” teremtett. Emellett figyelembe kell venni az anyaország nyelvének (és részben a kultúrájának is) elterjedését és a függetlenség elnyerésének körülményeit is. Ennek alapján a szerzők az államok következő csoportjait állították fel: egykori brit gyarmatok, illetve az egykori négy brit telepes kolónia (Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland); volt francia gyarmatok; Latin-Amerika és egyéb egykori spanyol és portugál gyarmatok; egyéb gyarmatok (belga, holland, német, olasz, japán); és végül azok az államok, amelyek soha nem voltak egyetlen állam gyarmatai sem.
5. *Vallás és kultúra*. A demokrácia meghonosulásában fontos szerepet játszik egy adott ország több évszázados (vagy akár több évezredes) kultúrája és vallása. A ta-

pasztaletok azt mutatják, hogy az iszlám vallás és kultúra például nem kedvez a demokrácia kiépülésének.

A konkrét statisztikai adatokból az alábbi következtetések vonhatók le:

- *demokrácia – diktatúra kérdésében:*
- *legdemokratikusabbak:* a szigetállamok, a mini- és a mikroállamok (500 ezer, illetve százezer alatti lakossággal rendelkező államok), valamint a volt brit gyarmatok és telepes kolóniák;
- *legdiktatórikusabbak:* a volt francia gyarmatok, Fekete-Afrika országai, az muzulmán vallású államok. Ezekon kívül az egykori spanyol és portugál gyarmatokon sem tudott a demokrácia hosszú távon gyökeret verni.
- *a mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányának kérdésében:*
- *legmagasabb:* Afrikában, az egykori francia gyarmatokon és az arab országokban;
- *legalacsonyabb:* a mini- és mikroállamokban és a gazdaságilag fejlett államokban.
- *a lakosság összetétele szerint:*
- *a legmagasabb az európai lakosság aránya* (és így a legnagyobb az esélye a demokrácia fennmaradásának) a szigetállamokban, a volt brit gyarmatokon és a négy egykori brit telepes kolónián;
- *a legalacsonyabb az európai lakosság aránya* (és így a legkisebb az esély a demokrácia fennmaradására) az iszlám világban.
- *az anyaország kultúrájának elterjedését vizsgálva* (az egykori gyarmatok esetében):
- *a legmagasabb az anyaország nyelvét anyanyelvként beszélők aránya* a volt spanyol és portugál gyarmatokon;
- a muzulmán vallású államokban tudott *legkevésbé gyökeret verni* az európai kultúra;
- *a legerősebb demokrácia-hagyományokkal* az egykori brit gyarmatok rendelkeznek.
- *etnikai homogenitás szerint* (Sullivan-index: a legnagyobb nemzetiség aránya 0 és 1 között ezrelékben):
- *legstabilabb* a demokrácia a homogén összetételű szigeteken;
- *legsérülékenyebb:* az etnikailag sokszínű szárazföldi országokban.
- *írni-ovasni tudók aránya és várható élettartam:*
- *legmagasabb:* Európában, a volt brit gyarmatokon és telepes kolóniákon;
- *legalacsonyabb:* Afrikában és néhány arab országban.
- *a politikai jogok gyakorlása terén* (aktív és passzív választójog, illetve a megválasztott képviselők tényleges politikai szerepe):
- *legjobb a helyzet:* Európában és a szigetállamokban;
- *legrosszabb a helyzet:* a muzulmán világban.

Összefoglalásul megállapítható, hogy a demokrácia kiépülésének és hosszú távú fennmaradásának esélyeit nagymértékben meghatározza az államok tradicionális kultúrája és intézményi adottságai. Az arab országok például gazdasági fejlettségük ellenére messze a legkedvezőtlenebb demokrácia-mutatókkal rendelkeznek. Ennek okát a nyugat-európai politikai kultúra és választási rendszer kategorikus elutasításában kereshetjük. Az egykori brit gyarmatok ezzel szemben évszázados politikai hagyományokkal (az egyének és a törvények tisztelete) és kiépült intézményi tradíciókkal rendelkeznek (ellentétben a volt francia gyarmatokkal), így függetlenné válásuk után sokkal tartósabb demokráciák jöttek létre ezekben az államokban, mint más országok gyarmatainak esetében. Ezért a gazdasági tőke, a fejlett politikai kultúra és a társadalmi egyenlőség és szolidaritás együtt jelentik a tartós demokrácia valódi alappilléreit.

Férfi–nő-viszony Afganisztánban

Letavajová, Silvia: Tradičný vzťah afgánskeho muža a ženy a jeho zmeny na pozadí občianskej vojny. = Slovenský národopis, 49. roč. 2001. 1. no. 32–45. p.

Afganisztánban 1978, Mohhammad Daúd hatalmának megdöntése óta dúl a polgárháború. A belpolitikai viszonyokra jellemző, hogy az országban a „demokratikus–modernista” és a „fundamentalista” politikai–vallási rezsimek váltogatják egymást. A sorozatos békétlenségek következményei: rengeteg halott (1,2 millió), még több menekült és emigráns (számuk meghaladja az ötmilliót, természetesen az Oszama bin Laden kézrekerítéséért indult háború menekültjei ebben a számban még nincsenek benne), elpusztított környezet és nemzetgazdaság.

Szerzőnk tanulmányát annak feltételezésével írta meg, hogy a közeljövőben Szlovákiában is nőhet a menekültstátust kérő afgánok száma (mi tagadás: igencsak „jó orra volt”), miközben északi szomszédunk lakossága alig-alig tud valamit Afganisztánról, lakosságáról, vallásáról, kultúrájáról, s az ismeretlentől való félelem megnehezíti a szerencsétlen embercsoport megtűrését–befogadását.

Bevezetesként leszögezi, hogy a majdnem 20 milliós Afganisztánban több mint húsz nemzetiség él. Legtöbben a pastuk vannak (kb. 40%); rajtuk kívül a tadzsikok, nurisztániak, üzbégek, kazárok és türkmének száma jelentős. A lakosság 98%-a követi az iszlám vallást, ezen belül a szunnitáké a hegemonia (80%).

Az országban a mohamedán jognak és jogszolgáltatásnak, a sarijának egy szigorúbb változata, a pastunvali van érvényben. Ez valamennyi pastu számára előírja:

- a badalt (= az elkövetett büntett megbosszulásának kötelezettsége),
- a melmastiát (= a vendégszeretet, a vendég védelmének kötelezettsége),
- a tyrát (= a férfiaság, bátorság–merészség),
- a namust (= az asszonyok/nők helyzetét kifejező alapelv, amely szerint a nő a férfi számára védendő személyt jelent, aminek – egyebek mellett – folyománya, hogy a férfi saját asszonyait igyekszik megvédeni mások pillantásaitól is).

Letavajová a fenti elvek bemutatása után tanulmányát részint cseh (J. Bečka), lengyel (T. Martynowicz) és francia (M. Centilivres–Demont, P. Centilivres és O. Roy) szerzők műveire alapozva, részint pedig Szlovákiában tartózkodó afgán emigránsokat kikérdezve írta meg. A kikérdezéssel azt kívánta megtudni, hogy az afganisztáni hatalomváltások és a polgárháborús események mennyire kezdték ki, illetve mennyire szigorították a pastunvali alkalmazását, továbbá: az európai környezet volt-e hatással a kikérdezettek korábbi nézeteinek átalakulására.

A hagyományos afgán családot a tagoltság, a patriarchális társadalmi viszonyok és az endogámia jellemzi. A családi közösség három–öt generációt fog át. A legidősebb férfi, a chan irányítja és képviseli a családot. A hierarchiaképződés legfőbb ismérve a kor. A fivérek egyenjogúak annak a hasonlatnak a jegyében, hogy „egy kéz valamennyi ujjá fivére egymásnak, mégsem egyenlők”.

A családok összetartozását mi sem jellemzi jobban, mint az a törekvés, hogy az emigrációra kényszerültek mindent megtesznek annak érdekében, hogy minél előbb „kimentésék” Afganisztánból a család többi – valamennyi – tagját.